

Cells-kapsbladet

Föreningen Fängelsemuseet i Gävle

Ärgång 1, nr 1 juni 2002

Premiär för vår tidning!

Välkommen som stödande medlem i Föreningen Fängelsemuseet i Gävle.

Du håller nu i din hand det första numret av Cells-kapsbladet, vår nya medlemstidning. Två gånger om året, i juni och i december, är det tänkt att den ska komma ut. Tidningen ska främst vara en informationskanal ut till våra medlemmar om vad som pågår på Fängelsemuseet, men det ska här också beredas plats för både gästkrönikor och kortare artiklar med anknytning till krimi-

nalvårdshistoria. Vi börjar i liten skala, men räknar med att Cells-kapsbladet – liksom vår verksamhet – i takt med tiden ska växa i både format och till innehåll. Vår önskan är att du som läsare skall finna innehållet intressant och roande, liksom att de historiska skildringarna från vårt samhälles många gånger mörka och svåra förflutna, likt ett vridbart kalejdoskop, kan komma att mana fram nya perspektiv på vår dåtid, samtid och framtid.

Katarina Kallings Nilsson, redaktör

Hur började det hela?

Under större delen av 1990-talet pågick en tidvis stormig debatt om huruvida Länsfängelset (1847) i Gävle skulle rivas eller inte. Rivningsförespråkarna såg en attraktiv tomt i centrala Gävle, som skulle bebyggas med hyreshus. Vi andra, det informella "Cells-kapet Rädda fängelset", ivrade för att bevara Gävle stads historiska kärna så intakt som möjligt.

Tack vare t.f. länsantikvarie Peder Mellanders och landshövding Lars Eric Ericssons kraftfulla insatser byggnadsminnesförklarades byggnaden 1998 och den genomgår för närvarande en omfattande renovering.

När väl cellfängelset var räddat visade det sig att Fängelsemuseet i Slottshäktet på slottstomten stod inför nedläggning då grundaren Birger Lindroos av åldersskäl inte ansåg sig ha möjlighet att driva museet längre. I och med detta var Kriminalvårdsstyrelsen inte beredd att fortsätta stå för driftskostnaderna för Fängelsemuseet. Museet skulle då avvecklas.

För att behålla museet blev det nödvändigt att bilda en förening. Denna bildades den 14 november 2001 och fick namnet "Föreningen Fängelsemuseet i Gävle". För-

eningen söker nu bidrag från EU, fonder, stat och kommun. Verksamhetens omfattning är beroende av i vilken utsträckning sökta bidrag beviljas.

Föreningen kommer från och med 2003 att disponera tio celler i cellfängelset samt delar av källaren. Tack vare kriminalvårdsinspektör Birger Lindroos framsynta arbete med att under drygt två decennier samla in en stor mängd föremål och litteratur är det möjligt att nu återskapa autentiska miljöer och bygga utställningar i dessa celler.

Vägen till ett färdigt museum är lång och ekonomin är givetvis det stora problemet i vårt ideella arbete.

Under perioden februari-april har museet haft ca 1500 besökare under de helger museet varit öppet och vid bokade visningar på vardagstid.

Föreningen har nu 115 stödande medlemmar. Det visade intresset känns mycket stimulerande och under hösten kommer ett medlemsmöte att aviseras.

Jag hoppas att du gör reklam för Fängelsemuseet och förhoppningsvis värvar fler medlemmar!

På sista sidan kan du se när museet är öppet under sommaren.

Birgitta Bohlund, ordförande

Föreningen Fängelsemuseet i Gävle

Adress: Slottshäktet,
Hamiltongatan 3
802 66 GÄVLE

Telefon: 026-65 44 30

Fax: 026-65 44 30

Mobil: 070-628 01 92

E-post: fangelsemuseet@gavle.to

Internet: www.gavle.to/katarina.kallings/

Att bli medlem i föreningen kostar 100 kr per år för enskild, 150 kr för familj och 300 kr för förening. Betalas in på postgiro 27 79 94-0.

Föreningsstyrelse

Ordf: Birgitta Bohlund

Sekr: Katarina Kallings Nilsson

Kassör: Lars Bohlund

Ord. Led: Anders Hammar, Rolf Nilsson,

Birger Lindroos, Ingemar Svensson och

Lars Sjösvärd.

Suppl: Björn Ericsson, Anders Jansson och Peder Mellander

Medlemstidningen Cells-kapsbladet

Utkommer med två nummer per år.

Redaktör: Katarina Kallings Nilsson

Layout: Cilla Bohlund

**Fängelse
museet i Gävle**

Vad händer just nu?

Den invändiga restaureringen av cellfängelset pågår nu för fullt.

Arbetet beräknas vara klart till årskiftet och Lättings kommer då att lämna sina lokaler på Alderholmen och flytta in i cellfängelset. Om de bidrag vi sökt beviljas, kommer vi samtidigt att påbörja uppbyggnaden av utställningar i de 10 celler på B-botten (1tr upp) och i källarens straff- och arbetsceller, som reserverats till Fängelsemuseet. Med ekonomiskt bidrag från Länsstyrelsen och

Gästriklandsfonden, vilka vi vill rikta ett stort tack till, har vi nu påbörjat projekteringen för de tänkta utställningarna. Med detta i åtanke, anser vi det passande att i vårt första Cells-kapsblad inleda med ett längre reportage just inifrån cellfängelset. Det är dock ingen nyskriven artikel. För 115 år sedan, i juli 1887, kunde man i Norrlandsposten läsa om de intryck reportagetts upphovsman hade fått efter ett besök där. Upphovsmannens namn är okänt, men urklippet vet vi sparades av

vaktkonstapeln Alfred Hämlin. 1937 renskrev han texten och överlämnade den till fängelset som ett 50-årigt minne. För oss, som ska rekonstruera miljön i det gamla fängelset, är detta reportage ett värdefullt tidsdokument, då det med sin oerhört detaljrika och samtidigt subjektiva beskrivning ger oss en inblick i hur livet levdes innanför murarna – och uppfattades av dem utanför – under slutet av 1800-talet. Läs artikeln nedan!

Katarina Kallings Nilsson

Ett besök å Länsfängelset i Gävle den 12/7 1887

Sommaraftonen är strålande vacker, det varma solljuset tränger in genom gallerfönstren i cellerna, där de beklagansvärda dels avtjäna, dels avvaktar den kommande domen. Här har samvetet gott rådtrum för sitt arbete med tanken på bekännelse och på återupprättelse. I fängelset är så tyst och stilla, blott det dämpade ljudet av vaktbetjäningens steg förnimmes emellanåt. Av den yttre världens buller insmyger sig knappt ett svagt återljud.

Låt oss göra en rond i detta sorgliga hem för samhällets olycksbarn. Den humana fängelsedirektören Hedberg ledsagar oss. Vi nalkas sakta en av cellerna. På en å dörren fäst tavla står fångens namn och brott antecknade. En rysning genombävar oss vid det flyktiga ögnandet på skriften. Cellens innehavare är en man som mördat sin hustru... Han är dömd till livstids straffarbete. Driven av en viss orolig nyfikenhet skjuta vi undan den lilla plåt, som döljer ett glas, varigenom man kan blicka in i cellen. Tätt framför oss till vänster sitter fången med ryggen vänd mot dörren försänkt i läsning av en andaktsbok. Möjligen har han märkt vår närvaro och vill dölja sitt ansikte. I fängelsets tysta enslighet uppdrives fångarnas hörsel förmåga hart när till det otroliga, de lära sig snart med lätthet uppfånga det minsta ovanliga ljud i deras närhet. Tanken att i vad ögonblick som helst kunna bespejas genom dörrglaset torde

också i hög grad bidra till att skärpa deras iakttagelser. Nog av, deras hörselnervs finkänslighet blir hos flertalet ofantlig. Förhårdade fångar plägar ofta, när de höra någon nalkas, lägga ögat intill glaset för att hindra ankommande för att blicka in. Är man uppmärksam kan man se hans pupill och då står man bokstavligen öga mot öga med en av samhällets dömda.

Vad anledningen än kunde vara, men den fånge, vi här hade tillfälle att betrakta, höll sig ihärdigt så vänd, att vi blott kunde se hans nacke och vi ämnade just avlägsna oss med besviket hopp att få göra fysiologisk iakttagelse då han oförmodat lade ihop andaktsboken, reste sig upp och

vände sig. Men hade vi väntat att få se en avskräckande bovfyssionomi, blevo vi fullkomligt besvikna. I dessa öppna anletsdrag fanns ej en skynt av fräckhet, ej en hårdhet. Snarare låg däri ett uttryck av vek godmodighet, antagligen denna mans ursprungliga natur, men i livets förvecklingar, förvriden. Mången gång är vekheten för övrigt nära befryndad med den moraliska slappheten. Han hade mördat sin hustru. Varför? ... Ett mångårigt olyckligt äktenskap, alstrad av hustruns gränslösa svartsjuka, hade slutligen drivit honom till en sådan förtvivlan, att han hade tagit hennes liv. Sitt brott hade han erkänt med sällspord öppenhet och han syntes bära sitt öde med resignerat lugn.

Vi avlägsnade oss djupt gripna vid tanken på den avgrund vartill de mänskliga lidelserna kunna leda den som saknar renhet i sinnet och stål i karaktären.

En annan cell: – Anteckningen på dörren upptager en kvinna, som häktats för giftmord. – Vi blicka in genom dörrglaset. På bädden längst fram till höger i cellen sitter giftblanderskan. I sköten har hon ett upplöst knyte med matvaror. Just nu är hon i färd med att breda på en bastant smörgås hon därefter förtär med strykande aptit. Direktören påminner oss, att fångarna hava tillåtelse att äta egen kost så länge de sitta på bekännelse eller under rannsaking. Vi betrakta fortfarande den fänge som alls inte tycktes akta på eller bry sig om vår närvaro. Vi hava således gott tillfälle att göra iakttagelser. Hon är en äldre kvinna med ett både kallt och illistigt uttryck i sitt tämligen fula ansikte med små spelande ögon. Vad har hon gjort? Hon är anklagad för att med gift ha avdagatagit en gammal man som testamenterat henne sina tillgångar. Hon har ej haft tid att vänta tills den gamle mannen fick dö en naturlig död. Ehuru stupstock eller i lyckligaste fall livstids tukthus hägrade för henne, tvekade hon ej att blanda gifter, samvetets röst var hos henne förstummad. I fängelset är hon mycket angelägen att få omtala sin oskuld och hennes fintlighet att uttänka motbevis är beundransvärd. För övrigt tyckes hon ej befinna sig illa, hon äter med den samvetslugnes matlust, sover den rättfärdiges sömn. Inför domstolen verkar hon anständig. Med vämjelse vända vi oss bort från henne. Hon syntes knappt värd ett beklagande. Vi tycka oss hava sett att ett av denna mänsklighetens skadedjur måste avsöndras från samhället. Efter vårt fängelsebesök har försports att, trots sitt kallblodiga nekande, hon blivit dömd till tukthus för sin återstående levnad.

Vi fortsätta vår rond: ”Se här, yttrade direktören, skall jag visa, att även fängelse kan bjuda någonting lyst!” Man öppnade dörren till en cell och vi har framför oss en fullständig svarvverkstad. Där inne är en ung fänge sysselsatt med att svarva de allra prydligaste krockertspel. Medan vi betrakta hans vackra arbete har vi tillfälle att även giva akt på tillverkaren. Den unge mannen har ett vackert ansikte med en förvånansvärt frisk hy – fängelseluftens inflytande har uppenbarligen motverkats av det rörliga arbetet. I djup ödmjuk ton klagar fången över att dagsljuset avtager så tidigt på aftonen

att han har svårt att reda sig med sin sysselsättning. ”Nå, då skall du få ljus, fastän ordinarie tiden ej ännu är inne,” svarade direktören vänligt uppmuntrande. Fångens ansikte klarnade. I cellen mitt emot är målarens verkstad där en hel samling krockertspel blänka nyfernissade. Även målaren är en ung man. Strax bredvid har en ung skomakare sin arbetscell. På vår fråga om alla dessa unga mäns vistelse i fängelset svaras, att alla tre undergår bestraffning för stöld.

”The solitary prisoner” av Marcus Stone. Illustration ur C. Dickens American Notes 1842

Till sist besöka vi även en skomakare. Han är en gammal man. Här sitter gubben med skärm över ögonen på sin trebenta stol och klacklappar vid skenet av en liten lampa på sommaraftonen, lika lugn som han en vinterkväll sutte hemma i sin egen kammare.

Han talar med viss fryntlighet och när direktören frågar om han har något vackert nytt arbete att visa, genmäler han torrt: ”Å, nu har jag bara lappverk.” Det var synd, ty gubben gör minsann inte sämsta arbetet,” yttrade direktören och klappar honom på axeln. Sedan celldörren stängts, spörja vi vad ont gubben gjort: ”Han har förfalskat en revers”, blev svaret.

Vi tycka oss hava sett nog och bereda oss att gå våra färder men direktören inbjuder oss till trädgården och vi mottaga med nöje inviten.

På vägen passera vi en labyrint av inhägnader inom vilka fångarna få taga sina dagliga tjuo eller halvtimmes promena-

der – vi minns ej rätt tidslängden – för att hämta frisk luft.

En liten dörr i det höga fängelseplanket öppnas nu för oss och utsikten till en stor och vidsträckt samt synnerligen välskött trädgård. Vi träda in men studs ovillkorligen en smula, då vi plötsligt finna oss omgivna av bortåt ett dussin buldanuniformerade fängelseindivider som med hacka, spade, lie, trädgårdssax m.m. ivrigt syssla med varjehandas putsningsarbeten. Direktören upplyser att detta i det stora hela är bara ”beskedligt folk”, som undergår bestraffning för slagsmål, hemgång o.d. ”Den där spenslige mannen t ex som putsar gräskanten så flitigt med sin sax har gjort hemgång och misshandlat kyrkoherden i sin födelsesocken. Besynnerligt att han kunnat bära sig åt så illa ty allt sedan han kom hit till fängelset har han varit mycket lydig och beskedlig, hette det.

Vi märka att ett par fångar samtalande – bliva straxt tillrättavisade, ty det får ej ens under arbete i trädgården på minsta sätt inlåta sig åt varandra. En hotelse att icke vidare få arbeta i trädgården är dock vanligen nog att betaga dem lusten till ordningsstadgans överträdande. De arma burfångarna finna naturligtvis en ofantlig njutning i att även under strängt arbete och sträng uppsikt få vistas några timmar i det fria...

Solen sjunker allt mer och mer, den sköna sommaraftonen är förliden. Klockan åtta skall fångarna visiteras och alla vara i sina celler. De avlämna sina trädgårdsredskap och äro efter några ögonblick försvunna.

En söndagsförmiddag besökte vi åter fängelset. Gudstjänsten började klockan 12. Alla celldörrarna voro öppnade på glänt - halvspann som det heter i fängelsespråket.

Snart tonade orgeln i den höga fängelsehallen. Predikantens stämma ljöd manande i förklaringen av texten, Math. 6: 19-23 ”I skolen icke församla edra ägodelar på jorden, där rost och mal fördärva dem och där tjuvar grava och stjäla etc.”

Hon gjorde ett underligt intryck denna gudstjänst inför, som det syntes, tomma väggar. Men om någonsin uttrycket ”väggarna hava öron” besannas, så skedde det här, ty i celldörrarnas sprickor skymtade lyssnande gestalter och säkert smög sig ångers suck ur månet syndfullt bröst.

Vi vilja tro så.

Vidimeras: C. A Hämlin

Fängslande historia på bild

Kriminalvårdsanstalten i Gävle har skänkt föremål och arkivmaterial till Fängelsemuseet. Med stor tacksamhet har vi bland annat mottagit ett flertal äldre fotografier på fångvårdspersonal från cellfängelset.

Ett av dem är från 1906 och har på baksidan av sin inramning ett sigillförsatt kuvert, med namnen på dem som finns med på fotografiet. Då ett flertal av de fotograferade arbetade på fängelset redan 1887, har bilden anknytning till det tidigare reportaget inifrån fängelset. Förutom den nämnde Fängelse-direktören Hedberg, finns också Alfred Hämlin med som en av de stolt poserade uniformsklädda vaktkonstaplarna. Alfred, som var son till Fängevaldigern Lars Hämlin, insåg när han blev äldre att de minnen han hade från sina verksamma år inom fångvården var viktiga att teckna ned. Tack vare det har vi på Fängelsemuseet idag bland annat en berättelse från honom, om en fångtransport han i mycket unga år fick följa med sin far på, då två fångar med häst och vagn skulle sändas fram och tillbaka från ett ting i Hälsingland.

Då vi önskar dokumentera så mycket som möjligt om hela den period som fängelset var i bruk, efterlyser vi minnen om både

1:a raden: Vaktmästare C. J. Thorngren, Direktör J. I. A. Hedberg, Vaktvinna Augusta Sjögren
2:a raden: Vaktkonstapel F. R. Johansson, C. A. Hämlin, G. A. Johansson, C. J. Andersson, G. Sundberg, J. C. F. Ekholm, L. F. Hedlund. Reprö: Åke Bergvik, Länsmuseum Gävleborg

Fängvaktarsläkten Hämlin och andra som arbetat på fängelset. En av dem som vi ytterligare efterlyser berättelser om är t ex fängvaktmästare Thorngren, som förutom att han var den som gav detta fotografi som gåva till fängelset, kan ha varit den som biträdde skarprättare A G Dalman när han år

1893, inne på fängelsegården, avrättade Alftamördaren Per Johan Pettersson. Detta vill vi få ökad klarhet i, då vi till nästa år tänker uppmärksamma att avrättningen, som var den sista i Gävle, ägde rum för 110 år sedan.

Katarina Kallings Nilsson

Fängelsemuseets öppettider i sommar

Guidade visningar söndagar kl. 12.00, 13.00 och 14.00.

I juli även lördagar kl. 12.00, 13.00 och 14.00.

Inträde 30:- /person.

Tisd-fred är museet öppet för bokade visningar.

Bokad visning för grupp om max 15 personer kostar 300:-.

30:- extra/person om gruppen överstiger 15.

Grupper bokas på telefon 026-65 44 30.